

ИГРА ФИКЦИЈЕ И ПРИВАТНОГ ЖИВОТА У РОМАНУ ВЕШТИЦА МАКЕДОНСКОГ ПИСЦА ВЕНКА АНДОНОВСКОГ

Сажетак: Читање „књиге стварности“ (приватног живота аутора романа *Вештица*) вођено је виртуозном игром: фикције и приватног живота, где је све референцијална илузија, „амбалажа“, и где је маркетинг – наука за паковање маски. Тада су друштвене фабрике за производњу масовних илузија, хипнозе и вештачке реалности – једна врста крвавог Холивуда, док ми скривамо још страшнији – аутогеноцид слободе. Два лика романа су постала – реални читалац. Читалац је постао – аутор, а аутор само – лик (из романа). Читајући књигу читалац дописује (отворену) књигу. Књига постаје – стварност, а стварност – књига. Аутор („наратор у пензији“) оставља књигу – читаоцу, а аутор креира – реалност. Тзв. „ја“, анонимни ауторски глас, који од стварности прави – књигу, сада жели да направи супротно: да од књиге напише – нови живот. Јер се роман можда живи – и само се записује.

Кључне речи: игра, фикција, приватни живот, роман, Андоновски

1. Појава романа у македонској култури

„Живети роман, а читати живот“. То је теза Венка Андоновског, славног полиграфа, романописца, приповедача, драмског аутора, критичара, есејисте, публицисте, колумнисте. Венко Андоновски, аутор чије сам ремек-дело, роман *Вештица*¹ промовисала у јавности у Скопљу 2006. године. Следеће 2007., у склопу тв-серијала *Разговорница*, као аутор и водитељ филозофског тв-интервјуа, имала сам дивну прилику да директно, са аутором бестселера са рекордним 10 преиздања(!), заједно, отворимо најсуптилније тезе романа над романима, чин у македонској култури – *Вештица*.

Појава романа *Вештица* у македонској култури права је редефиниција аксиологија, нова „књижевна метропола“ на „мапи“ књижевних раритета македонске речи и мисли.

¹ Венко Андоновски, *Вештица*, Култура, Скопје, 2006.

2. Наратолошка полифонија

На наратолошком плану ситуација је полифона, вођена од врхунског теоретичара књижевности и наратолога, који зна „играти“ се на свим нивоима и пољима наратолошког „терена“. Зато, дело отвара питања, као што се виртуозно поиграва са наратолошким и романсијерским стандардима. Иновирање „ентеријера“ романа, који све више постаје *роман под новодницима*, право је „царство“ креативне „изневере“. Чиме се иновира?

Иновира се „плетеницом“ неколико прича (најмање три), које се преплићу или отварају по систему „руских лутака“:

- Прва је прича или праприча о давном инквизицијском масовном геноциду тзв. „вештица“ у 17. веку у Хрватској. Унутар грозне и пресурове инквизицијске трагедије налази се пренежна *прича у причи* о прелепој мудрици Јовани и оцу Бенџамину, кога она умиљато назива Папа.

- Затим, следи друга прича о Риђем (интернет) детету, које је могућа „сенка“ средњовековне Јоване. Тако је и асистент, наш савременик (један од неколико наратора), могућа „сенка“ оца Бенџамина. А сличност, скоро идентичност лика асистента са аутором романа – Венка Андоновског – расте до знака једнакости. Бар за оне који знају извана живот Андоновског. Управо ту је центар романизиране аутобиографије, ту је „извор“ надградбе аутобиографске приче, која је комадић „еха“ праприче о забрањеној љубави свештеника и лепотице анатемисане као „вештица“.

- Отварају се и још неколико мањих причица, које су „ехо“ праприча које је приповедач понудио.

Игра размена, и то размена места, где су: два лика романа постали – реални читалац, читалац је постао – аутор, а аутор само – лик (из романа). Читајући књигу, читалац дописује (отворену) књигу. Невидљиви и одсутни тзв. „одсутни“ аутор, у коме ми наивно тражимо Андоновског, суптилно, али и сасвим отворено и директно оставља нам ту нову нашу улогу, у којој ћемо узети оловку (која се продаје са књигом) и почети попуњавати тзв. „празна места“ романа, као празну страну која сенчањем оловком – добија текст који је дотад био сасвим невидљив.

3. Инквизиције

Сведочанство о геноциду тзв. „вештица“ из 17. века у Хрватској потресна је метонимија за још веће инквизиције. Те инквизиције још „путују“ и „пресељавају се“ кроз времена и просторе.

И то, кад је фикција идеално алиби за постојање – реалности. Тако су вештице фикција – савршено конструисан алиби за стварност морбидног света: тужитеља, истражитеља, гонитеља, целата, крвника, казнивача, инквизитора (на живот и на страст). Угледно маскиране у униформе, улоге, функ-

ције, позиције... Прави се логичка инверзија: суди се фикцији, наменски конструисаним светом, уместо својој, „нечистој“ реалности. Прави се друштвено, институционално и јавно скрнављење и масакрирање лепог и паметног – због сопствене импотенције. То је друго име за власт, за политиканство, за квазиидеолошко морализаторство, за духовну травестију, интелектуалну проституцију, идеолошки хомосексуализам и хипокризију. Та ерозија морала је водити према неповратном клизању аксиологија и коначан је катастрофални земљотрес аксиологија!

Тај масовни, одглумљени хистерични егзорцизам – чист је артизам наводно истеривање ђавола. Та злоупотребљена демонопатологија – или опседнутост ђаволом, као вечна демономанија кроз векове, само се травестира, премаскира, препакуже, пререкламира. И то не само између полова, већ и између сваког пола: доброг насупрот лошег, лепог насупрот ружног, слободног насупрот затвореног, љубави/мржње, страсти/импотенције, слободе/фрустрације итд.

За све то постоји „тајна документација“, записници, закони, извештаји, где се фикција „обешчашћује“ и злоупотребљава као псеудо-факат. Али, у том свету документације, архива, судова – не трага се само за – најважнијим и најтајнијим могућим документом. А управо за тим документом трага и један од аутора.

Има ли тајнијег и неогонетнутијег документа од – човека?

Потрага за њим, као драгоцену тајно сведочанство столећа и универзума, води се управо – кроз приче овог дела.

Тако се отвара свет инквизиције. Ужасна сведочанства о геноциду тзв. „вештица“, постају убедљивија кроз потресне „хорор-документарности“. „Оти крвта пишува, а не мастилото“, каже наративни глас. Морбидна фактографија о направама за мучење са детаљним описима инквизиторских оргија, место су страховите „три тачке“, где „читалац сузама дописује причу!“. Наш „рукопис“ од суза за ове ужасе – реплика је крви која „капље“ од масовне трагедије.

Али, кроз свет јавних инквизиција распуцава се – и опасни свет „невидљивих“, „духовних“, „личних“ инквизиција. Та „унутрашња“ инквизиција или аутоинквизиција догађа се и нама. Свакодневно, невидљиво, тајно – кад смо управо ми „гонитељи (измишљених) вештица“ у себи самим, као „овлашћени (себе)егзекутори“ лепог и слободног – у себи. То је Вештица коју ми сами невидљиво палимо и стављамо на ломачу. „Унутрашња“ инквизиција прави се у име малограђанског „судства“, у име наше локалне малограђанске, комшијске инквизије, која је сенка глобалне, средњовековне или нововековне...

Та је инквизиција управитељ наших самосазданих „доживотних тамница“. Такви „затвори“, према наратору, највећи су део данашњих бракова, као и наших професионалних, социјалних и статусних улога. Архитекти смо ми, а нова „квази-вера“ је њено величанство – глума. „А страх је побеђен помоћу лажи“, каже приповедач.

У модерној инквизицији постоје и невидљиви „духовни“ инструменти за (само)мучење и мучење других.

Али, из таквог хорор-света дела *Вештица* рађају се и најнежније и најљубавније могуће приче.

4. Роман-ребус

Роман је ребус. Реченице и реплике – дијалогизирају кроз различите векове, емоције путују кроз векове и преусељавају се, а приче се симпатизирају и преплићу. А филозофеме и параболе – разговарају и полемизирају кроз приче, времена и ликове. Таква мудроносна места или „језера“ мудрости „расту“ из сасвим суптилних „места“ у роману.

Тако, љубав воде и саме приче између себе, тако добијају и пород. Пробајте да мотивирате на љубав приче између себе, и добићете – нови свет, нову реалност.

Постаје могуће да се приче склапају у мозаик, за који смо и ми ствараоци. А роман-ребус је у сталном потенцијалном састављању.

Тако се гради метаполемички амбијент, где и типови писма полемизирају између себе. Све је у неком дубинском, исконском, преиспитивалачком процесу, према себи и према другима. Има унутрашњег полемизирања и коментарисања, и то не само из наратологије, теорије књижевности, филозофије итд.

Постоји полифонија аутора. Умножени наративни глас.

Одакле потреба аутора да постане лик, да лик постане реални, читалац да се претвори у имплицитног читаоца, а затим у новог аутора, а да прааутор изађе из књиге – и постане нови читалац?

Потреба за променом места – свакако није помодарски постмодернистички тренд, већ је суштинска потреба фокализације. Да се суштински „прелоцирамо“, „преадресирамо“ – један је од идеала овог захвата. Да „уђемо“ у стање другог, а он у наше. Само тада можемо да пробамо „укус“ његовог дискурса, али и „укус“ његових емоција, мисли, ставова, и да осетимо његово дисање и откуцаје срца.

Кроз филигрански изграђен плурализам стилова постиже се раскошна полифонија дискурса. И то кроз најмање три типа дискурса: наративни, есејистички и детекцијски.

Наративни дискурс води се епохално, потресно и дирљиво, „укућен“ у ужасну средњовековну прапричу, из чије „утробе“ „расте“ најнежнији и најтоплији забрањени свет оца и анатеме-вештице. Али баш ту – потпуно се „расцепљује“ и над романом „отвара се“ – чисто песничко „небо“! ... Кад вам се изнад романа отвори бесконачно „небо поезије“ – знајте да се отворила најскупоценија васиона! Јер, разданиће вам се баш – поезија! Овај роман раздањује од поезије! Од поезије љубави, и то ванвековне љубави, где се заљубљени траже кроз векове. И баш ту, можда ћете и сами препознати себе, као већ написани или прочитани, изнова осмишљени, и то из свог изгубље-

ног дела, са којим трагамо кроз векове... Тврдим вам да ћете најљубавније адресе векова осетити на својој кожи кроз најљубавније могуће љубави Јоване и Папе. Сусрет идеалних улога, које транзитирају кроз њих – фатално је жестока, погубна...

А експресија бесконачне љубави Јоване према Папи – врхунска је апофеоза, највиши празник љубљења! Њена љубавна радост, слављена као дете – свевасионски је фрескопис! За ту љубав и инквизиција је безопасна, јер премудра главица Јоване чуди се: „Зошто им го палат телото, Папа, кога телото е само книга на која се испишува страста, а љубовта е во душата?“ И заиста нико досад није успео да спали душе које се љубе, нити „мисао душе“. Тако, душица премиле Јоване преживљава и кладу, и као жарих, „сели се“ кроз векове – да би се поново упалила у савременој риђој студенткињи... Јер, исто „мирише“ њихова љубавна интонација...

Каже се да је прелепо превише незамисливо – и да се не може описати или приповедати. Али, роман је доказ да се и неописиво лепо – може описати, и да се неприповедано лепо – може приповедати, јер постоји вансеријска, час очинска брига за сваки атом текста, али постоји и најчулнији... „памук“ од емоција. Тако и неописива љубав описује се кроз опис: „Седите така, во невидена топлина, (...)“. Има ли „гушћег“ описа од „невидената топлина“ која ври у љубавницима, или, пак, из описа вруће, еротске сцене када Папа каже Јовани: „‘Никој не може, вели тој, ‘никој не може вака да те казни, дете непослушно, палаво, будалесто, аванче мое вжештено, (...)‘“. Те наизглед „мале“, али симпатичне моћнице-метафоре типа „аванче мое“ – истинско су „краљевство“ љубавне реторике и дикције страсти! Право скупочено камење разбацано по роману! Свете и ноћу, кад је тамно, јер страствени дијалози љубавника воде у љубавни транс, где Папа радознано и покорно пита: „‘Со кого се галиш сега, ти галиво суштество?’, а она му каже: ‘Со зборовите, со гласовите, со миришите, со сонцето, со сиот овој раскош околу мене’, рече таа нежно. ‘Значи ме изневеруваш’, рече тој. ‘Колку си улав, Папа’, рече таа. ‘Па ти си во сето тоа: во секој глас, во секоја прашина, во секоја тревка, во секој мирис си ти Папа; ти го проникнуваш сиот овој пејзаж. Се галам со пејзажот, со тебе’“.

Знам да ћете баш на оваквим местима дописати причу рукописом од суза. Јер можда смо и ми нечији замишљени пејзаж, којим се храни нечија незнајна душа.

На вишем „небу“ воде се ови дијалози, где већ отворено кулминира и ауторова заљубљеност у текст, који је за њега краљевска љубавница, која се треба нежно „хранити“ својим генијалним пишчевим соком! А тријумф емоције према књижевности – златна је привилегија аутора!

Ова привилегија, облагорођује се на најувизвишенији начин, када ће од једног „извора“, сасвим спонтано, потећи скупочени океан филозофских порука. Јер је следећи тип писма есејистички дискурс, чији „мед“ „везе“ „платинасти“ филозофемски мозаик. Тако ће низ слатких усташца средњо-вековне Јоване, неочекивано „потећи“ медоносни дијамантски есејистички

филозофемски комадићи аксиологија, врхунске чисте идологеме, кристални есејизми! Посебни шмек, па и шарм овог типа писма, даје му освежење – дислоцирају се дилеме – кроз атипичне локације. Тако на пример, најгушће филозофемске „воде“ потећи ће сасвим неочекивано, јер непосредно пре тога водила се страствена љубав. Те незаборавне филозофемске „кише“ или есејизми почињу да „капљу“ и да нас „росе“, кад ћемо чути да: „Да ти кажам, да не кажеш потем дека не сум ти рекла: смртта е врата. И љубовта е врата. Истата врата, оти и по смртта во иста куќа уште си, иако во друга одаја. Затоа, не плачете по мртвите: во истата куќа се, само во друга одаја. И не плачете по разделените љубовници: во иста куќа се, во истата вселена, како и мртвите и живите, само во различни одаи./И ќе се најдат, макар и во векови“.

Таква есејистичка „киша“ тече и из промисли: „Јазикот е гробје од зборови кои одново воскреснуваат во светата црква на човекот: устата. Низ нашите усти говорат мртвите. Ние само им го зајмиме гласот.“, или кроз чисто теоријска, наратолошка упутства, као: „Освен тоа, читателот пишува многу повеќе од писателот, читајќи. Да, читајќи меѓу редови, врз тие белини тој го испишува поважниот текст од романот, она невидливо писмо на читателската страст (...)“

Има један магични тренутак кад схватамо да је киша од есејистике паметно послана само да би „опрала“ и „испрала“ тло које се отвара под нама. „Прочишћава“ се, као беспрекорно умивена улица, непроцењиво тло под нама, у роману. Наиме, као што се над нама „отворило“ „небо од поезије“, тако је показао своје „лице“ и прекрасни подни мозаик – од филозофског ћилима. Ћилим има скупоцене „камиће-филозофеме“, које су већ у нашим рукама, и само треба да их саставимо у вишу целину... Одједанпут схватамо да нам је по златној тепсији прострт сваки дах из романа и да се неко иза савршеног брине за више осмишљавање свих могућих унутрашњих осмишљавања...

И то – кроз маестралну елитну креативну елоквенцију, али и са фасцинантним триумфалним талентом!

Том песничком небу и том есејизираном ћилим-мозаику идеална је циркулација – „крв“ која циркулише од следећег типа писма – дискурса детекције. Његова је „крв“ акција, динамика, темпо, догађаји – савршено препознати у хипер-енергичној „крви“ риђе студенткиње Јоване из нашег контекста. Ту имамо вишегласје комуникацијских модела писма: мејл-дописивања, СМС-поруке, али и традиционална писма, сегменти романа који се пише. Ови „комадићи“ романа у постојаном су одлагању, и зато имају динамику крими-романа. Дискурс детекције, свет је љубавних налога, писма која су остављена негде и треба да се открију, комади романа који треба да се изнова састављају... Пожуда сваког ко је потенцијално заљубљен. И то у време у које увек радимо шест ствари одједанпут: док возимо ауто, причамо на мобилном, или у кафићу радимо на лаптопу, или док слушамо а не гледамо телевизију, читамо или пишемо...

Потпуно освежавајуће делује када усред акционог дискурса, кроз очи ововременског универзитетског асистента – излазе неочекивано топле, људске реченице.

Сарадња дикурса могућа је, пунокрвна и животворна. Јер може и из голе лепотице да „потече“ есеј, или од свештеничке руха да „капне“ сасвим људска и љубавна реплика. Топло је, сасвим је људски да од униформе или од руха изађе емоција, као што је могуће да од голе лепотице потече филозофска река, која се отвара према океану...

И типови дискурса су у узајамној еротизацији. Међусобно је „надражен“ свет дискурса. Та стимулација најсочнија је „храна“ „сока“, који производи динамичко у овом делу.

Али која је поента „микса“ дискурса? Свакако, није то голи експеримент, већ насушна потреба за уметничком аутентификацијом не само дискурса, него и универзума мишљења, осећања, доживљања. Сав тај колексни, сложени процес вођења љубави дискурса није напразно помодно блудничење или парада очигледних бриљантних способности аутора овог дела. То је можда најакустичнији могући дијалогизам између ентитета и најсофистицираније теорије, које се могу разумети и кроз „ине векове“. Нема завеса између њих. То је доказ да ако је један аутор прохтео да се „дисперзира“ на неколико аутора, значи да може водити полифон, најдубљи интелектуални и емотивни разговор унутар дома његовог. А дом је роман, који је невероватно компактан у свем том декомпозицијском процесу, јер парадоксално је колико роман показује потребу да се декомпонира, већ у позадини саставља се нова, потенцијална композиција. Али она није „тврда“ и коначна датост, јер се дописује кроз векове... А ми смо само транзитни коаутори дела, које ће се дописивати...

А замислите само „зачин“ свега тога... Најнежније дечје сцене, којих се сви ми кроз „сфумато“ сећамо: сцена кад дечкић у „фићи“ одлази са родитељима на одмор и лепо носић на задњем стаклу ауто. Или кад Анте и Варошлија, заједно са Оцем – опијени од отрова штампарског олова из „Нове Македоније“... Замислите само тај сетни свет... Они су већ одавно – књижевност... и док су били живот...

5. Званичне и незваничне историје

Филозофска „река“ романа расте кроз транзитност: улога, ликова, наратора, читаоца, прича, приче у причама, времена... Тај отворени саобраћај наратолошких вредности – отвара и циркулацију, динамику и проточност мисли, емоција, ставова, схватања. Вертикале аксиологија су јаки стубови филозофије која просто „капље“ из нежних дијалога вођења љубави, из гласних размишљања транзитних „актера“ и „прича“, па све до најбруталнијих инквизицијских ужаса документованих и евидентираних у аналима судства.

Суд. Друштвени, малограђански, брачни, сопствени, видљиви, невидљиви... Онај који именује, који преименује, који тиме штити своју импотенцију и своје недостатке. Зато, приче су праматерија за бичевање, страдање

туђих судбина и сторија. Тзв. „званични“ и „овлашћени“ градитељ, архитекта, инжењер прича, не престајући да прича и осуђује, сакрива своју ружноћу, неспособност, сексуалну и свакакву. То је царство немоћно-моћних мушкараца, сурових политичара, безмилосних инквизицијских судија, носилаца „официјалних“ прича. У том се свету морају осудити слободоумне лепотице-мудрице, које немају фрустрације, нити патолошку потребу за моћи, влашћу, доминацијом и јавном осудом.

Колико се роман, као жанр, као прича факата, коначно као одраз реалности „изместио“ из истинске стварности? Колико су поједине животне приче потонуле у океан – званичних, официјалних догађаја и историја?

6. Уложити у јавност своју приватну причу

Дело *Вештица* или „породица романа“ у роману, или мозаик-слагалица прича, предлаже велику и оригиналну тезу: да, тачно је да постоје документоване сторије о, на пример, инквизицијском геноциду вештица у 17. веку, и ми се можемо сложити или не сложити са том реалношћу, али не можемо да не чујемо тихи, нежни шапат забрањене љубави лепе Јоване и њеног Папе. Личне, ненаписане, недокументоване историје: шапата, задаха, фаталне и кобне планетарне љубави – немају своју уредну документацију. Али, то не значи да нису реалност која се није догодила, као што се ни Андоновски, пред очима радозналост света, не стиди да уложи у јавност своју личну, интимну, приватну причу о вези са тзв. Риђим интернет дететом. Ту је стварност малограђански „суд“ оговарача, у Скопљу, где Андоновски живи, ради и ствара, већ прогласио – скандалом! Да универзитетски професор, врхунски полиграф, културна јавна личност, епигон јавног мњења, подели у јавности своју најинтимнију приватну и љубавну истину, и то у свом роману – то је догађај!

Цена тога – позната је Андоновском. Као што је једино њему познат осећај кад се озваничи, прослави и растајни најтајнија љубав славног писца (могуће „сенке“ оца Бенцамина) и младе Јоване – Риђег детета (могуће „сенке“ средњовековне Јоване). Тријумф проглашења и јавне прославе дотад тајне љубави, заједничка је катарза: читаоца, аутора, читаоца-аутора, ликова, наратора, итд.

7. Живети роман, а читати живот

„Живети роман, а читати живот“. То је теза Венка Андоновског. Читање „књиге стварности“ (приватног живота аутора романа *Вештица*) вођено је виртуозном игром: фикције и приватног живота, где је све референцијална илузија, „амбалажа“ и где је маркетинг – наука за паковање маски. Тада су друштвене фабрике за производњу масовних илузија, хипнозе и вештачке

реалности – једна врста крвавог Холивуда, док ми скривамо још страшнији – аутогеноцид слободе.

Два лика романа су постала – реални читалац. Читалац је постао – аутор, а аутор само – лик (из романа). Читајући књигу читалац дописује (отворену) књигу.

Књига постаје – стварност, а стварност – књига. Аутор („наратор у пензији“) оставља књигу – читаоцу, а аутор креира – реалност. Тзв. „ја“, анонимни ауторски глас, који од стварности прави – књигу, сада жели да направи супротно: да од књиге напише – нови живот. „Јер се роман можда живи – и само се записује“.

Можда сви ми живимо неке написане или ненаписане романе или романе који ће тек бити записани. Можда смо ми запис нечије приче, а можда неко живи нашу причу.

Kristina Nikolovska

THE PLAY OF FICTION AND PRIVATE LIFE IN THE NOVEL VESHTICA BY THE MACEDONIAN WRITER VENKO ANDONOVSKI

Summary: The reading of the *book of reality* (the private life of the novel's author) is conducted by a virtuous play between the fiction and the private life, and everything is a referential illusion, a *package*, and everything is advertising – science of packing masks. The society's factories of mass illusion, hypnosis and artificial reality become blood-shead-Hollywood-like, and we hide in ourselves even greater terror – the auto-genocide of freedom.

Two novel characters become – the actual reader. The reader becomes – the author, and the author just – a (novel) character. Reading the book, the reader writes a (never-ending) book.

The book itself becomes – reality, and the reality – the book. The author (*a retired narrator*) abandones the book – the reader, and the author creates – reality. The so called *I*, the author's anonymous voice, which creates a book from reality, aims the opposite: to create new life from a book; for a novel can be lived – and only written.

Key words: play, fiction, private life, novel, Andonovski.